

УДК: [37: 005. 591. 6]: 37. 015. 3

О.В. ОКСЕНЮК

ІМПРЕСИНГИ ТВОРЧОЇ ЛАБОРАТОРІЇ ОСВІТОЛОГІЇ С. ПАЛЬЧЕВСЬКОГО

“Уся творча діяльність упродовж життя була намаганням довести можливість “тісної співпраці” науки і поезії, адже майже всі мої значні наукові праці “мережані” віршами.”

Степан Пальчевський

Світлій пам'яті Степана Сергійовича Пальчевського присвячено

Резюме. У статті розглянуто імпресинги наукової і поетичної творчості С. Пальчевського через систему образів-захоплень, образів-мотивів, образів-понять та образів уяви. Висвітлено основні етапи життя і творчості С. Пальчевського, його наукових пошуків у рамках освітології як інтегрованого напрямку дослідження сфери освіти.

Ключові слова: імпресинг, освітологія, наукова і мистецька творчість.

Постановка проблеми. Динаміка змін сучасного життя України розширює контекст педагогічної категорії “освіта”, оскільки освіта визнана продуктивною силою та гарантом національної державної безпеки. Складність змістової і функціонально-структурної ієрархії системи освіти, зумовленість освіти як чинника розвитку суспільства як зовнішніми впливами, так й адекватним до конкретно-історичних потреб саморозвитком спричинили появу нового напрямку дослідження проблем функціонування і розвитку освіти – освітології. Поняття “освітологія” наразі тлумачиться як науковий напрям інтегрованого дослідження сфери освіти та науковий супровід здійснення державної політики у сфері освіти [3, 3]. Тобто, предметом вивчення освітології є підсистеми освіти у їх сталому розвитку, в яких відображено її взаємодію з іншими сферами життя суспільства, умови й чинники, домінанти цього розвитку. Вперше цей термін у 1995 р. запропонував В. Огнев'юк, пояснюючи новий напрям дослідження як такий, що вийшов за межі дотичних проблем філософії освіти і педагогіки. Пізніше, у 2009 р., на базі Київського університету імені Бориса Грінченка з ініціативи В. Огнев'юка було створено першу українську науково-дослідну лабораторію освітології.

Ураховуючи той факт, що наукове поле діяльності професора С. Пальчевського від самого початку, на навчально-методичному рівні вчителя географії сільської школи, виходило за межі власне педагогіки, охоплюючи різновекторні напрями дослідження педагогічних проблем – сугестопедагогіку, акмеологію, синергетику, філософію освіти, і закінчуючи науково-дослідним рівнем віце-президента Української академії акмеології (засновником та президентом якої до сьогодні є автор наукового напрямку освітології), можемо стверджувати, що всі наукові пошуки С. Пальчевського здійснювалися у рамках освітології, лише в межах власної – творчої лабораторії.

Аналіз останніх досліджень. Імпресинг прийнято трактувати як глибоке враження індивіда від певного впливу зовнішнього середовища у кризові моменти життя в період дитячого чи підліткового віку, що у подальшому визначає мотиви діяльності, систему цінностей індивіда [4, 8]. Дослідник генетики В. Ефрoїмсон стверджував, що унікальність задатків дитини можуть розкрити чи нівелювати соціальні чинники, тобто існує момент “критичного” поштовху для розвитку задатків, але цей момент закладено генетично. Відповідно, в онтогенезі кожної людини існують часово-просторові моменти, коли певні впливи докiлля викликають найглибші враження, які стають імпресингами – поштовхами до розвитку вроджених якостей людини. При чому, вибірковість об'єктів імпресингу (явище, предмет, подія) зумовлена індивідуальним співвідношенням задатків (генетичних психофізіологічних особливостей) людини [4, 210]. Відштовхуючись від теорії імпресингу В. Ефрoїмсона, можна в динаміці розвитку певної особистості визначити детермінанту (імпресинг) становлення її неповторності (індивідуальності), пояснити нетотожну дію однакових впливів у різний період становлення особистості, обґрунтувати позачасову силу дії дитячих вражень на зрілу особистість, на вибір стратегії власної життєорганізації.

Якщо образ, що виступає у ролі імпресингу, стимулює розвиток особистості, зокрема її досвіду творчої діяльності та емоційно-ціннісного ставлення до світу, то виокремлюють наступні функціональні аспекти сприймання образу [5, 85]: образ захоплення і мотивації діяльності (це основа імпресингу); образ-результат уяви, яка продукує розкриття творчого потенціалу; образ-результат життєвого досвіду. Тобто образ-результат уяви стає стимулом творчого мислення, образ як результат набуття життєвого досвіду стає зразком певного алгоритму дій у типовій чи нетиповій ситуації. Відповідно, образ-імпресинг стає чинником творчості особистості.

Психологами констатовано, що права півкуля головного мозку відповідає за просторово-образне мислення, що забезпечує багатоплановість його вираження. Ліва півкуля фокусується на трансформації даних відчуттів у мислення поняттями. У процесі сприймання у правій півкулі формується сенсорний образ сприйнятого, а в лівій – цей образ стає поняттям (набуває відповідного смислу і виражається словом). Тобто образ-поняття стає вихідною точкою для виникнення образу уяви, що є першим етапом творчості як процесу мислення. Л.Виготський стверджував, що образність слова рівнозначна його поетичності, а поезія чи мистецтво є “...особливий спосіб мислення, який, зрештою, призводить до того самого, до чого призводить і наукове пізнання, ... але іншим способом. Мистецтво відрізняється від науки лише методом, способом переживання, тобто психологічно ... Мистецтво потребує роботи думки, все інше є випадковим і побічним явищем у психології мистецтва” [2, 31-32].

© О.В. Оксенюк, 2016

Звідси, наукова і мистецька творчість має спільну основу – мисленнєву, а образи, що стимулюють цю творчість та окреслюють вектори її пошуку, є основою імпресингів творчості. Тому теоретично спробуємо вивчити сутність імпресингів, інтенсивність і динаміку їх впливу на становлення й розвиток особистості та наукової творчості професора Степана Сергійовича Пальчевського у напрямку освітологічних досліджень.

Мета дослідження: розкрити структурно-функціональні аспекти імпресингів наукової творчості С. Пальчевського у напрямку освітологічних досліджень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Степан Сергійович Пальчевський (13.03.1946 р. – 31.03.2015 р.) народився у селянській родині на Здолбунівщині (Рівненська область). Історична значимість рідного краю (сусідство із духовно-культурним центром району – с. Дермань, розташованість у рідному с. Йосипівка давньоруського городища), мальовнича природа, поетична душа матері, поміркованість і раціоналізм батька створили, за словами Степана Сергійовича, зону імпресингів, які визначили поетичне сприйняття світу на все його майбутнє життя. Слід підкреслити, що розуміння естетики світу матір'ю дали змогу С. Пальчевському чітко відчувати урочистість кожного святкового дня [1]. Тобто дитинство стало для майбутнього науковця джерелом поетичних образів (мистецтва слова). У підлітковому віці почав писати вірші, регулярно передплачував і перечитував газету “Літературна Україна”, за що отримав серед однокласників прізвисько “лірик”.

За спогадами С. Пальчевського, в 1954 р. у школі він зустрів перший життєорганізуючий імпресинг – картину із зображенням гори, яку на один з уроків принесла перша вчителька. З того часу ця картина закарбувалася в пам'яті майбутнього автора посібника “Акмеологія” (на палітурці якої зображено, за вибором Степана Сергійовича, засніжену гірську вершину) та з'явилася на книжкових полицях в авторській інтерпретації через 54 роки (адже й акмеологія трактується як наука про досягнення людиною вершин в особистісному саморозвитку).

Після закінчення середньої школи двічі намагався стати студентом філологічного факультету Рівненського державного педагогічного інституту (РДПІ). І хоча пройшов екзаменаційні випробування на “відмінно”, але студентом не став, оскільки не мав обов'язкових на той час двох років трудового стажу. Тому Степану Сергійовичу довелося рік попрацювати сантехніком “Будуправління №2” м. Горлівки Донецької області та ще рік – слюсарем-монтажником Рівненських очисних споруд і вантажником Рівненського відділення підприємства “Укропобакалія” (м. Рівне).

У 1964-1968 рр. навчався на українському відділенні філологічного факультету РДПІ, де від першого курсу став активним учасником літературно-творчого гуртка “Берізка” під керівництвом старшого викладача кафедри української літератури М.О. Кузьменка. Гуртківці випускали однойменну літературну газету у вузі, організовували літературні вечори у середніх школах, перші літературні передачі в ефірі обласного радіо (Степан Пальчевський читав власні прозові етюди). Молодий літератор С. Пальчевський у той час захопився епізодами кінострічки “Грішниця” (М., 1962 р.), особливо постановкою сцени вінчання у храмі, що підняло у його свідомості образи сільського дитинства. Тому під впливом сильних вражень, працюючи завідувачем відділу листів у редакції районної газети “Поліський маяк” (м. Дубровиця, Рівненська обл.), Степан пише листа до редакції газети загальнодержавного масштабу “Комсомольська правда”, у якому пропонує перетворити храмові приміщення, віддані владі під товарні склади, у місця обрядово-культурного відпочинку молоді на нерелігійній основі. Відповідь надійшла толерантна: було зазначено, що пропозиція адресата цікава, але як її застосувати, ще невідомо. На цьому місці роботи С. Пальчевський став також ініціатором створення творчої групи молодих поетів і композиторів, яка підготувала кілька культурно-масових заходів для міста та подарувала слухачам районного й обласного радіо кілька авторських пісень.

У наступні два роки (1969-1970) Степан Сергійович служив у військах ППО Новосибірського військового округу, де у вільний час прочитав чимало кращих творів зі світової літератури; потім був прийнятий на роботу в Мізоцьку санаторну школу-інтернат (с. Мізоч Здолбунівського р-ну Рівненської обл.) на посаду вихователя. З того часу С. Пальчевський зрозумів, що школа – це його стихія [1], і після переведення до Мізоцької середньої школи працює вчителем української мови та літератури й організатором позакласної і позашкільної роботи. Але специфіка викладання навчального предмету за спеціальністю молодого спеціаліста не влаштовує (змістове наповнення літератури радянського періоду була нецікавим), тому він паралельно заочно навчається на природничому факультеті Мелітопольського державного педагогічного інституту (м. Мелітополь, Запорізька обл.) і здобуває кваліфікацію вчителя географії середньої школи (переміг потяг до поезії живої природи, за словами С. Пальчевського).

З 1975 р. по 1995 р. Степан Сергійович працював у Мізоцькій середній школі вчителем географії, виконував обов'язки секретаря партійної організації школи і намагався реалізувати себе професійно як творчу особистість. У 1987 р. нагороджений медаллю А. С. Макаренка. Із часом вирішив замінити логізований стиль викладу географії на “географію у віршах”: об'єднавши науку і поезію, розробив віршований виклад усіх навчальних курсів шкільної географії (1988-1990 рр.). Також із 1989 р. розпочав співробітництво з лабораторією географічної освіти Науково-дослідного інституту змісту і форм навчання АПН СРСР, став членом творчої групи зі створення сугестопедичної методики вивчення шкільного курсу географії і відповідав за художньо-літературне оформлення змісту методики. Неодноразово виступав на наукових конференціях загальносоюзного значення у м. Москві, презентуючи напрацювання лабораторії, провів цикл відкритих уроків у м. Рівному за авторськими сугестопедичними методиками. У 1990 р. став переможцем конкурсу “Учитель року” обласного етапу та був делегований для проведення фінального змагання у конкурсі в команді із 22-ох учасників. Конкурсний урок Степан Сергійович проводив у СШ №627 м. Москви та отримав схвальні відгуки.

Після участі у вище зазначеному конкурсі С. Пальчевський розширює поле педагогічної діяльності: проводить авторські місячні курси для слухачів Центрального інституту вдосконалення вчителів України (м. Київ), трьохденні – для Інститутів удосконалення вчителів у Дніпропетровську, Кривому Розі, Севастополі, Чернігові, Рівному, пропагуючи застосування у навчальному процесі нетрадиційних дидактичних принципів емоційності (позитивні емоції у процесі засвоєння збільшують мнестичні можливості учня) і художності (засоби мистецтва сприяють розкриттю творчого потенціалу учня), що сприяє гуманізації викладання географії у школі. В 1992 р. Степану Пальчевському присвоєно почесне звання “Заслужений учитель України”.

У 1995 р. зрілий педагог успішно захистив дисертаційне дослідження на тему “Гуманізація географічної освіти як засіб розвитку творчих здібностей учнів”, що дало змогу присвоїти Степану Сергійовичу науковий ступінь кандидата педагогічних наук зі спеціальностей 13.00.01 – теорія та історія педагогіки, 13.00.02 – методика викладання географії. Після подолання етапу професійного становлення як науковця, С. Пальчевський став старшим викладачем кафедри педагогіки РДПІ і розпочав підготовку до написання дисертації на здобуття наукового ступеню доктора наук, оскільки залишилося багато методичних напрацювань у галузі сугестопедагогіки. До 2000 р. займав посаду декана факультету іноземної філології РДПІ, після чого став докторантом Інституту педагогіки АПН України, де в 2004 р. захистив дисертаційне дослідження на тему “Теорія і практика сугестопедичного навчання” та здобув науковий ступінь доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – теорія навчання. Зазначимо, що вагомою науковою заслугою С. Пальчевського у розробці нового напрямку педагогіки – сугестопедагогіки – стало саме це дисертаційне дослідження, перше в Україні з означеної тематики.

Здобувши вчене звання професора кафедри педагогіки Рівненського державного гуманітарного університету (до 2001 р. це РДПІ) у 2005 р., Степан Сергійович активізує навчально-методичний напрям своєї професійної діяльності та видає низку навчальних посібників для студентів ВНЗ (із рекомендацією МОН України): “Соціальна педагогіка”, “Сугестопедагогіка: новітні освітні технології”, “Сугестопедія”, “Педагогіка”, “Акмеологія”; для вчителів загальноосвітніх навчальних закладів було видано цілісний курс шкільної географії для 5-8-их класів, зміст якої викладено у віршах і творчих завданнях (загадках, акровіршах, дидактизованих іграх, казках, смішинках, фантазіях), – “Цікава географія”.

Вивчаючи засоби філософії освіти для визначення її цільових орієнтирів, акме-синергетичні підходи до вирішення назрілих освітніх проблем, С. Пальчевський став ініціатором та керівником акмеологічного комплексу на базі управління освіти Рівненського міськвиконкому, науково-дослідної лабораторії акмеології освіти на базі Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (РОІППО), активним учасником в організації Української академії акмеології (її віце-президентом до 2014 р.). Під науковим керівництвом Степана Сергійовича захищено 6 дисертацій на здобуття наукового ступеню кандидата педагогічних наук із теорії і методики виховання, соціальної педагогіки, загальної педагогіки та історії педагогіки, теорії навчання. Професор С. Пальчевський – постійний учасник різного рівня науково-практичних конференцій, методичних семінарів, шкіл керівників, авторських майстер-класів.

Апробовуючи способи акмеологізації педагогічного процесу в середній ланці освіти, тісно співпрацював із Педагогічним товариством України. За п'ять років функціонування акмеологічного комплексу на базі Рівненського міського методичного кабінету творчі групи вчителів м. Рівного (ЗОШ №20, 27; Рівненської гуманітарної гімназії, Рівненської класичної гімназії “Престиж” та НВК №1) на Міжнародному форумі акмеологічних шкіл у 2010 р. (м. Київ) здобули дві перемоги та одне лауреатство.

Почергово у районах області для освітян Степан Сергійович проводив майстер-класи – це форма методичної роботи, що сприяє підвищенню професійної майстерності через ознайомлення з передовим досвідом і яка передбачає набуття нових знань й умінь у процесі безпосередньої передачі їх автором. У співпраці з колегами з РОІППО було розроблено акмеологічну концепцію професіоналізму управлінської діяльності у системі загальної середньої освіти регіону.

В останні роки Степан Сергійович працював над розробкою способів розвитку нелінійного мислення педагога; методики і тактики нагромадження креативного потенціалу підростаючої особистості, розкриття її резервного комплексу; методологічних основ катабулеології (як науки про подолання особистісних і професійних “вигорань”) та автосугестопедичної акмеології. Крім того, на слова С. Пальчевського з'явилися ліричні пісні “Покинута хата”, “Білий сніг”, “Мій рідний край” (у співавторстві з рівненськими композиторами М. Корейчуком і П. Дукою). Загалом, науково-методична спадщина професора С. Пальчевського нараховує більше 80 наукових праць (монографій, посібників, статей). Поетично-літературна спадщина ще чекає на видання.

Таким чином, образами-захоплення й образами-мотивами до наукової і поетичної творчості у житті С. Пальчевського стали образи дитинства (природа, народно-календарна обрядовість сільського життя, материнська естетика у сприйнятті світу і побуту). Образом-поняттям, що спродукував творчі пошуки у професійній сфері, став образ гори, вперше побачений дослідником у молодшому шкільному віці. Пізніше, в час педагогічних пошуків нових методик викладання географії, Степан Сергійович здобуде професійне визнання в обласному конкурсі “Єврика” завдяки відкритому заняттю на тему “Вулкани”. Крім того, власне життєве кредо на сторінках сайту Української академії акмеології С. Пальчевський сформулював як “Навчися переганяти самого себе, і ти досягнеш найвищих вершин у житті”.

Висновки. Ураховуючи положення Л. Виготського про те, що образність слова (поняття) рівнозначна його поетичності, а поезія чи мистецтво загалом є особливим способом мислення, що призводить до якісних

результатів засвоєння і відтворення понять, що ідентичні результатам наукового пізнання, можемо констатувати наступне:

- імпресингами розвитку творчості С. Пальчевського стали образи-захоплення дошкільного і молодшого шкільного віку, що трансформувалися в образи уяви, а ті, у свою чергу, в образи-поняття;
  - образи-поняття сприяли становленню С. Пальчевського як поета і науковця із “вкрапленнями” поезій (найчастіше повторювані образи в поезіях та поетичних “ілюстраціях словом” у навчальних посібниках – це царина спогадів дитинства і вражень від краси природи);
  - часово-просторовим полем виникнення найзначиміших імпресингів формування індивідуальності С. Пальчевського став період дитинства;
  - означені образи, що стали основою імпресингів творчої діяльності С. Пальчевського, виконали для становлення і розвитку особистості вченого, дослідника, педагога, керівника, поета стимулюючо-мотиваційну, життєорганізуючу функцію;
  - мислення поетичними образами, багатоконтекстне сприйняття світу сприяли професійним пошукам С. Пальчевського на межі сфер філософії освіти та освітньої інноватики (сугестопедагогіки, акмеології)
- Подальші наукові розробки представленого дослідження вбачаємо у вивченні напрацювань С. Пальчевського у напрямі освітологічних досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Автобіографія С.С. Пальчевського [Електронний ресурс]. – Електронні дані. – Режим доступу: [allref.com.ua/.../Pal-chevs-kiiy_Stepan_Sergiy ...](http://allref.com.ua/.../Pal-chevs-kiiy_Stepan_Sergiy...) – Назва з екрану.
2. Выготский Л. Психология искусства / общ. ред. В. Иванова. – [3-е изд.]. – М.: Искусство, 1986. – 573 с.
3. Огнев'юк В. Філософія освіти в структурі наукових досліджень феномену освіти / В. Огнев'юк // Шлях освіти. – 2009. – № 4 (54). – С. 2-6.
4. Пальчевський С. Сугестопедія: навч. посіб. / С. Пальчевський. – К.: Кондор, 2006. – 360 с.
5. Швай Р. Образ-імпресинг як стимул творчої діяльності учнів [Електронний ресурс] / Р. Швай // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2008. – Вип. 24. С. 84-89. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppps_2008_24_14. – Назва з екрану.

О.В. ОКСЕНЮК. ИМПРЕСИНГИ ТВОРЧЕСКОЙ ЛАБОРАТОРИИ ЭДУКОЛОГИИ С. ПАЛЬЧЕВСКОГО

Резюме. В статье рассмотрены импресинги научного и поэтического творчества С. Пальчевского в системе образов-увлечений, образов-мотивов, образов-понятий и образов воображения. Раскрыты основные этапы жизни и творчества С. Пальчевского, его научных поисков в рамках эдукологии как интегрированного направления изучения сферы образования.

Ключевые слова: импресинг, эдукология, научное и художественное творчество.

O.V. OKSENYUK. S. PALCHEVSKYJ IMPRESSIONS OF EDUCOLOGY CREATIVE LABORATORY

The summary. The article analyses impressions of scientific and poetic work of S. Palchevskyj given through the system of images-admiration, images-motives, images-concepts and images of imagination. The main stages of S. Palchevskyj life and work are described along with his scientific inquiries in the area of educology as integrated direction of education research.

Key words: impressing, educology, scientific and art work.

Рекомендовано до друку.

Д-р. пед. наук, проф., член-кор. АПСН І.В. Малафійк.

Одержано редакцією 22.01.2016 р.

УДК: 37. 018. 2 (430) (09)

С.А. БЕЛОВА

ШЛЯХИ ГУМАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У БРЕМЕНСЬКІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ШКОЛІ ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Резюме. У статті розглянуто проблему особистості в концепції Бременської педагогічної школи. Системно-ціннісне ставлення до дитини зумовлює сприйняття її як суб'єкта навчально-виховного процесу, перегляд мети та засобів виховання, гуманізацію змісту освіти.

Ключові слова: Бременська педагогічна школа, реформаторська педагогіка, свобода дитини, виховне середовище, гуманізація змісту освіти, педагогічне співробітництво, суб'єкт-суб'єктні стосунки.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Успішність реформування сучасної вітчизняної школи значною мірою залежить від активного засвоєння кращого педагогічного досвіду попередніх часів. З цієї точки зору може бути досить плідним досвід бременських педагогів Л. Гурлітта (1855-1931рр.), Г. Шарельмана (1871-1940 рр.), Ф. Гансберга (1871-1950 рр.), які не лише розробили теоретичні основи реформування школи, але й впровадили новаторські ідеї у практику експериментальних шкіл 20-х рр. ХХ ст. (м. Бремен).

© С.А. Белова, 2016